

ANTHONY BONNER

In memoriam. Anthony Bonner (Nova York, 1928-Palma, 2025).

15 de desembre de 2025 per SHNB

Parlar d'un home i resumir-ne la trajectòria vital i intel·lectual no és mai una tasca senzilla. Aquest és, sens dubte, el cas d'Anthony Bonner: músic de formació, traductor, lul·lista, ecologista i divulgador de la botànica balear.

Nascut als Estats Units, acabà establint-se a Mallorca, on esdevingué un mallorquí més, tot irradiant mallorquinitat i, alhora, aportant als seus estudis una perspectiva internacional singular. Amb més d'un centenar de publicacions -entre articles de revista, capítols de llibre, edicions crítiques, actes de congressos i llibres-, el seu currículum destaca no només per la quantitat, sinó sobretot per la qualitat. Aquesta producció l'ha convertit en una referència imprescindible en els estudis lul·listics. Bonner també fou soci de la Societat.

Anthony Bonner (1928-2025).

A aquesta trajectòria s'hi afegeix una altra distinció, més silenciosa però potser una de les més valuoses en l'àmbit acadèmic: la de ser model i referent per a les noves generacions d'investigadors. En aquest sentit, Anthony Bonner assolí també l'excel·lència, contribuint a la creació d'estructures de recerca i esdevenint un far per als joves estudiosos que s'iniciaven en el camp del lul·lisme (Llinàs, 2016). L'any 2001 oficialitzà la donació dels seus arxius sobre Ramon Llull i el lul·lisme a la Universitat de Barcelona, culminant així una llarga i fructífera col·laboració amb aquesta institució i amb el Centre de documentació Ramon Llull (2025).

Anthony Bonner era un home modest; tanmateix, qui s'endinsava en la seva vida descobria una intel·ligència prodigiosa i un coneixement vast i profund. A això s'hi sumava una generositat sense fissures. Sabia distingir amb claredat allò que era essencial en la seva vida (Miró, 2016).

La defensa del medi natural el dugué, l'any 1973, a ser un dels fundadors del Grup d'Ornitologia Balear (GOB), una entitat sense la qual les Illes Balears probablement haurien perdut una part important del seu patrimoni natural. Amb un caràcter pacífic però tenaç, Bonner assumí la presidència interinsular del GOB durant disset anys, entre 1980 i 1996 (Rosselló, 2016).

Cal destacar que, el dia de la fundació del GOB, el 31 de desembre de 1973, hi participaren persones que posteriorment esdevindrien figures clau de l'ecologisme a les Illes. A l'assemblea fundacional hi assistiren Josep Antoni Alcover, Francesc Avellà, Mateu Bosch, Pere Bosch, Josep Casasayas, Lluís Casasayas, Jesús Jurado, Lluc Mas, Francesc Moll, Hilari Morales, Jordi Mut, Miquel Rayó, Joan Ximenis, així com la família Bonner, formada per Anthony Bonner i la seva filla Aina (Mayol, 2014).

L'embrió del GOB s'havia gestat a la Societat d'Història Natural de les Balears (SHNB), quan, a partir de 1970, un grup de joves - entre els quals Joan Mayol, Miquel Rayó, Josep Antoni Alcover, Lluç Mas i Jesús Jurado- s'hi associaren i començaren a treballar en una secció dedicada a l'estudi dels vertebrats (Serra, 2022). Amb el temps, les limitacions imposades per la junta de la SHNB, presidida per Guillem Mateu, a les seves propostes ecologistes actuaren com a catalitzador per a la fundació del GOB.

Des del primer any, Anthony Bonner formà part de la junta directiva de l'entitat. El 1980, quan el GOB deixà de ser exclusivament mallorquí, fou elegit president interinsular, càrrec que exercí fins al 1996. També fou membre de la Junta Rectora de l'Albufera i col·laborà activament en campanyes decisives del GOB en defensa dels espais naturals (Editorial, 2010).

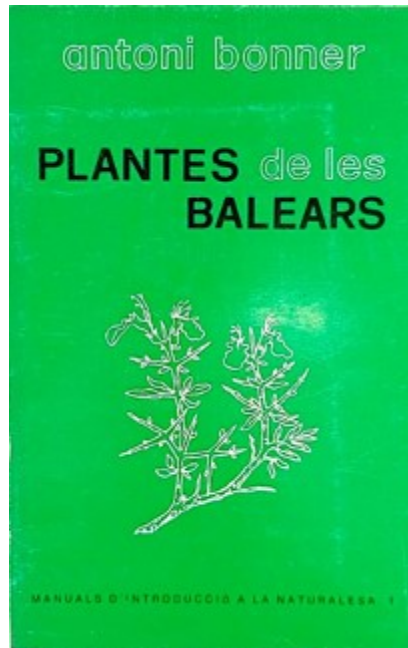

Dia de la investidura com a doctor honoris causa de la UIB d'Anthony Bonner. Plantant un teix (*Taxus baccata*) al campus de la UIB, l'1 de juliol de 2016 (Arxiu UIB).

Catalana (1990), la Creu de Sant Jordi (1997), la Medalla d'Or del Consell de Mallorca (2002), el premi Ramon Llull de les Lletres del Govern de les Illes Balears (2002) i la Medalla d'Honor de la Xarxa Vives d'Universitats (2017), entre molts d'altres (Diari de la UIB, 2017).

Plantes de les Balears

Reivindicat com un dels grans especialistes en l'obra de Ramon Llull, Anthony Bonner és també una figura clau en la divulgació del patrimoni natural de l'arxipèlag gràcies al llibre *Plantes de les Balears*. Es tracta d'un petit gran llibre, concebut pensant especialment en les persones que s'iniciaven en el món de la botànica. Profusament il·lustrada per la seva filla, Aina Bonner, l'obra representà una innovació notable en explicar, amb un llenguatge clar i entenedor, les principals comunitats vegetals de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera, així com les característiques que permeten identificar-les, utilitzar-les o, simplement, estimar-les (Nova Editorial Moll, 2025).

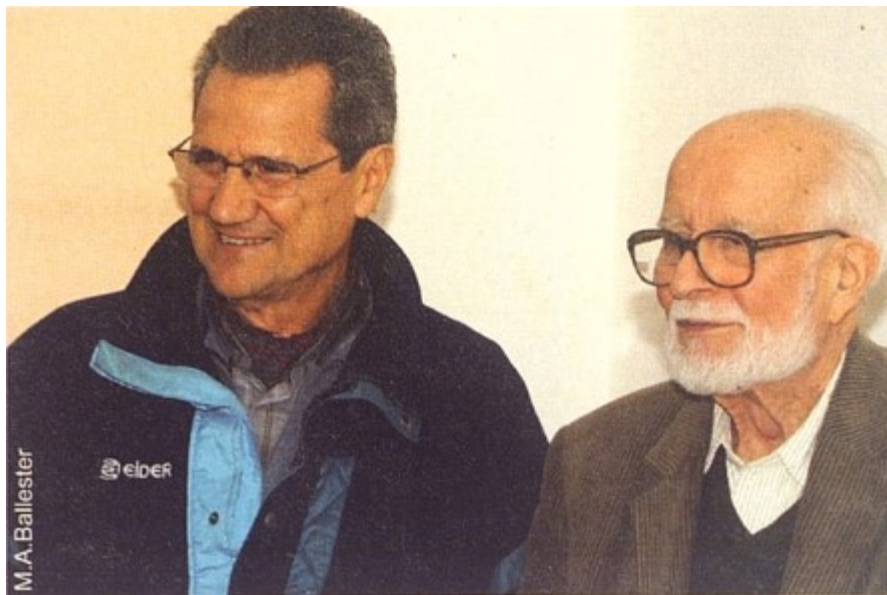

El llibre fou el primer volum de la col·lecció *Manuels d'introducció a la naturalesa* de l'Editorial Moll. Resulta especialment interessant el pròleg, on l'autor explica que l'obra s'inicià com un simple capítol d'un projecte més ambiciós sobre la natura balear, que havia de ser elaborat conjuntament amb amics del GOB i de la Societat d'Història Natural de les Balears (Bonner, 1976). La finalitat del llibre —i de tota la sèrie— era clarament divulgativa, objectiu que assolí amb escreix.

Portada del llibre *Plantes de les Balears*, editat per Editorial Moll, fou el primer número de la col·lecció de *Manuels d'introducció a la naturalesa*.

No només fou utilitzat per excursionistes i amants de la natura, sinó també per generacions d'estudiants de Biologia de la UIB durant la dècada dels vuitanta, que el feren servir per conèixer la flora autòctona i elaborar l'herbari de l'assignatura de botànica. El record que en perdura és el d'una obra senzilla però profundament enriquidora i aclaridora per a futurs biòlegs. Sempre ha estat considerat un bon llibre, un molt bon llibre. D'altra banda, l'autor expressava el desig que l'obra encoratgés l'afició per la botànica balear; des d'aquestes línies podem afirmar que aquest objectiu s'ha complert plenament. En el pròleg, Bonner també dedicava unes paraules a la conservació de la natura, advertint sobre la destrucció dels ecosistemes i sobre la recollida de plantes per a herbaris, tot recomanant la fotografia com a alternativa. El text es tanca amb una afirmació tan senzilla com contundent: «La natura és l'herència de tothom; tots hem d'ajudar a conservar-la».

El llibre s'estructura en diversos capítols dedicats als principals ambients: bosc i garriga; camps i camins; muntanyes i parets; voreres i llits de torrent; i regió costanera, i es completa amb una bibliografia i un índex d'espècies. Inclou fotografies de Jesús Jurado i Lleonard Llorens, així com 132 dibuixos i quatre mapes senzills, d'un gran valor didàctic, realitzats per Aina Bonner. La portada de la primera edició, de color verd i amb el dibuix d'una branqueta de *Teucrium subspinosum*, és encara avui recordada amb estima per naturalistes, excursionistes i amants de la natura ja veterans.

Publicat per primera vegada el 1976, *Plantes de les Balears* ha conegut fins ara onze edicions, la darrera de l'any 2021, revisada i actualitzada per Guillem Alomar, reconegut naturalista i botànic. En aquesta edició de la Nova Editorial Moll, Alomar s'ha encarregat d'incorporar els nombrosos canvis en terminologia i taxonomia produïts des de l'edició anterior (Nova Editorial Moll, 2025).

Hivern de 2010, on al dinar anual del GOB se va retre homenatge a Francesc Moll i Anthony Bonner (Fotografia publicada a l'*Ecologista* núm. 48 del 2010).

L'abril de 2009, el Jardí Botànic de Sóller reté un homenatge a Anthony Bonner i a la seva obra, com a reconeixement a la seva contribució decisiva a la divulgació de la diversitat botànica de les Illes Balears. Dotze anys més tard, el mateix jardí acollí una nova activitat entorn d'aquest

clàssic editorial: una presentació amb un itinerari pel Jardí Botànic seguint les plantes descrites al llibre, celebrada el dissabte 24 d'abril de 2021 amb la participació de Guillem Alomar i Aina Bonner (Nova Editorial Moll, 2025).

Damià Vicens i Guillem X. Pons.

Llegat Bonner UB

Un eina consultable

El llegat de més de vint-i-cinc anys de treball

El material que el professor Anthony Bonner (Nova York, 1928 - Palma, 2025) va reunir sobre Ramon Llull i el lul·lisme representava un esforç ingent, desplegat al llarg de més de vint-i-cinc anys de treball, per controlar tota la informació relativa a obres, manuscrits, bibliografia, temes, catàlegs i autoreferències lul·lians.

El 8 de març del 2001, el professor Anthony Bonner va oficialitzar la donació dels seus arxius sobre Ramon Llull i el lul·lisme a la Universitat de Barcelona. Era la culminació d'una llarga col·laboració del professor Bonner amb la UB, que el 1995 l'havia investit doctor honoris causa.

El llegat Bonner és bàsicament una eina de treball i està compost d'un arxiu, d'una col·lecció bibliogràfica i d'un fons de microfilms. Des de febrer de 2002, els fons del Llegat Bonner són consultables en xarxa mitjançant la Base de Dades Ramon Llull però també estan a disposició d'aquells investigadors que vulguin consultar-los personalment al Centre de Documentació Ramon Llull.

El doctor Anthony Bonner, guardonat amb la Medalla d'Honor de la Xarxa Vives d'Universitats a proposta de la UIB

El reconegut lul·lista és doctor honoris causa per la Universitat de les Illes Balears

14/07/2017

El doctor Anthony Bonner, doctor honoris causa per la Universitat de les Illes Balears, ha estat guardonat amb la Medalla d'Honor de la Xarxa Vives 2017 a proposta de la UIB. El lliurament del guardó ha tingut lloc en el marc de l'acte de cloenda del curs acadèmic 2016-17, que ha tingut lloc a Andorra.

La doctora Maribel Ripoll, professora del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General i coordinadora de la Càtedra Ramon Llull de la Universitat de les Illes Balears, ha estat l'encarregada de pronunciar la laudatio, en un acte que ha estat conduït pel president de la Xarxa Vives i rector de la Universitat d'Andorra, Miquel Nicolau. També hi ha assistit el rector de la UIB, doctor Llorenç Huguet.

La distinció es va acordar en el marc de la reunió del Consell General d'aquesta institució a la qual va assistir el rector de la UIB, doctor Llorenç Huguet, i que va tenir lloc els dies 23 i 24 de febrer a Sant Fruitós de Bages (Barcelona).

La Xarxa Vives d'Universitats és una institució sense ànim de lucre que representa i coordina l'acció conjunta de 22 universitats de quatre estats europeus en ensenyament superior, recerca i cultura. Els rectors i les rectores de les universitats membres integren el Consell General, l'òrgan suprem de l'associació, i l'òrgan de decisió i gestió estratègica que estableix el programa general d'actuació, i supervisa la gestió i realització de les diferents activitats.

Anthony Bonner

Anthony Bonner

Anthony Bonner va néixer a Nova York l'any 1928. Va estudiar Teoria Musical i Composició a la Universitat de Harvard (1945-1950) i després va ampliar els estudis al Conservatori de París amb la professora Nadia Boulanger. El 1954 es va establir a Mallorca, tot i que entre 1958 i 1959 va tornar a Nova York, on va exercir com a crític musical al New York Herald Tribune. El 1959 tornà definitivament a Mallorca. El 1977 va fundar el grup musical Camerata Barroca de Puigpunyent.

Una part de la seva activitat s'ha centrat en la defensa del patrimoni natural de les Balears. El 1973 va ser un dels fundadors del Grup d'Ornitologia Balear (GOB) i en va ocupar la presidència interinsular des de 1980 fins a 1997. És autor del llibre *Plantes de les Illes Balears* (1976; en versió anglesa 1985).

Ha traduït a l'anglès l'obra completa de François Villon, l'antologia de poesia trobadoresca *Songs of the Troubadours*, la novel·la *Tots som iguals* de Josep M. Espinàs (amb el títol *By Nature Equal*, 1961), *Vint mil llegües de viatge submarí* de Jules Verne, i *Cousin Bette* de Balzac (1961). Dins el volum *Great French Short Stories* (1960) ha tret a la llum les seves versions de contes de Madame de Lafayette, Diderot, Gérard de Nerval, Baudelaire, Maupassant, Villiers de l'Isle Adam i Samuel Becket. També ha traduït a l'anglès contes de Jorge Luis Borges. A més, és autor de dues novel·les: *Waverstack* i *In the wake of Lancelot Ashe*.

Anthony Bonner ha excel·lit sobretot pels seus estudis sobre Ramon Llull. En primer lloc, ha contribuït decisivament a difondre i a actualitzar l'obra i el pensament de Llull. A més, amb els seus treballs lul·listics ha contribuït d'una manera molt eficaç a la internacionalització de la figura de Ramon Llull i, com és lògic, també, de la cultura catalana. Tot això ho ha dut a terme mitjançant publicacions diverses. Així, és autor dels llibres *Ramon Llull. Vida, pensament i obra literària* (1988), en col·laboració amb Lola Badia; *Ramon Llull* (1991); *Diccionari de definicions lul·lianes / Dictionary of Lullian Definitions* (2002), amb M. I. Ripoll; *L'Art i la lògica de Ramon Llull. Manual d'ús* (2012); etc.

També és autor de nombrosos articles, apareguts en revistes com *Lluc*, *Randa*, *Estudis Balearics*, *L'Avenç*, *Revista de Catalunya*, *Serra d'Or*, *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, *Revista Catalana de Teologia*, *Veritas*, *Recherches de Théologie et Philosophie Médiévales*, *Romance Philology*, *Taula*, *Digital Philology*, *Magnificat Cultura i Literatura Medievales*, *Catalonia Review*, *Catalan Review*, *Catalonia*, etc. Entre totes aquestes revistes, però, Bonner ha publicat sobretot a *Studia Lulliana*, publicació dedicada exclusivament a Ramon Llull i al lul·lisme, on ha tret a la llum tota una sèrie de treballs sobre cronologia lul·liana. A més, ha col·laborat en obres col·lectives com el volum *Studia in honorem prof. M. de Riquer* (1987) o *Escriptors de les Illes Balears* (1985) i diccionaris i enciclopèdies com *Dictionnaire de Spiritualité* (1987) o la *Gran Enciclopèdia de Mallorca* (1991). Però tampoc no ha oblidat la divulgació adreçada al gran públic, amb articles en periòdics (com el diari *La Vanguardia* o el suplement *Brisas* del diari *Última Hora*).

També ha traduït Ramon Llull a l'anglès. Princeton University Press li va publicar l'antologia *Selected Works of Ramon Llull* (1232-1316) (1985) –editada en català amb el títol *Obres Selectes de Ramon Llull* (1989)– i *Doctor Illuminatus. A Ramon Llull Reader* (1993). Recentment, ha tret a la llum una versió de la *Vida Coetània*, que ha aparegut en anglès sota el títol de *Ramon Llull: A Contemporary Life* (2010) i en català com a *Vida de Mestre Ramon* (2013) i en castellà *Vida del Maestro Ramón Llull* (2015).

El 1977 va ser nomenat magister de la Maioricensis Schola Lullistica, de la qual va ser vicerector i rector en funcions. Va dirigir la revista *Studia Lulliana*, del consell de redacció de la qual forma part des de 1986. El 1988 fou nomenat director de la Nova Edició de les Obres de Ramon Llull (NEORL). També va ser el creador de la Base de Dades Ramon Llull del Centre de Documentació Ramon Llull (UB).

Per tot plegat, la feina de Bonner en aquest camp ha contribuït a crear un marc teòric que ha permès l'avenç en les edicions de Ramon Llull, tant pel que fa a la *Raimundus Lullus Opera Latina* (ROL) com a la Nova Edició de les Obres de Ramon Llull (NEORL).

Ha estat membre del Consell Social de la Universitat de les Illes Balears (1991-94). I ha col·laborat amb la UIB en tasques de recerca, amb la impartició de seminaris i de conferències sobre Ramon Llull, amb col·laboracions amb la Càtedra Ramon Llull i amb la Biblioteca Blaquerna (UB-UIB).

Ha rebut el títol de doctor honoris causa per la Universitat Albert-Ludwigs-Universität de Friburg de Brisgòvia (1994), per la Universitat de Barcelona (1995) i per la Universitat de les Illes Balears (2016). Ha estat reconegut amb diversos guardons com el Premi de la Crítica Serra d'Or de Catalanística (1986), el premi Miquel dels Sants Oliver de l'Obra Cultural Balear (1989), el Premi Nacional de Literatura Catalana (1990), la Creu de Sant Jordi (1997), la Medalla d'Or del Consell de Mallorca (2002) o el premi Ramon Llull de les Lletres del Govern de les Illes Balears (2002), entre molts d'altres.

Plantes de les Balears, un clàssic actualitzat

El 1976 arribava a les llibreries *Plantes de les Illes Balears* de la mà de l'Editorial Moll. Es tractava d'un llibre signat, precisament, per algú que havia destacat de forma significativa en altres camps del coneixement: Anthony Bonner, nascut a Nova York el 1928, era un reputat traductor que havia destacat per haver treballat prèviament amb textos de Honoré de Balzac, François Villon o Jules Verne, entre d'altres.

Instal·lat a Mallorca des de 1953, Anthony Bonner recordaria la fascinació que li provocà aleshores el paisatge de l'illa pràcticament des de la primera vegada que la trepitjà. D'alguna manera, el seu creixent interès per la botànica el portaria a establir-hi la seva residència definitiva amb l'objectiu d'estudiar amb cura la seva diversitat botànica.

Els anys setanta foren una època decisiva en la nostra història recent. De forma paral·lela a la conjuntura política, les Illes Balears viurien una època trepidant en l'àmbit de l'associacionisme: una nova generació de joves –i no tan joves– irrompia en el panorama cultural per a reivindicar el valor de la naturalesa i promoure per diferents vies la conservació del patrimoni natural de les Illes Balears. Fou una primera passa decidida en l'articulació d'un moviment ecologista en el qual Bonner jugà un paper fonamental: l'any 1974 participà en la fundació del Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa (GOB) i en fou president interinsular entre els anys 1980 i 1997.

Reivindicat com un dels majors especialistes en l'obra de Ramon Llull, Bonner és també un dels principals referents en la divulgació del patrimoni natural de l'arxipèlag gràcies al llibre *Plantes de les Balears*, un petit gran llibre que va escriure pensant en els nouvinguts al món de la botànica. Profusament il·lustrat per la seva filla, Aina, l'obra de Bonner representava una innovació significativa i n'explicar amb un llenguatge entenedor les principals comunitats de les plantes de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera i les característiques que permeten identificar-les, utilitzar-les o, senzillament, estimar-les.

Des d'aleshores, *Plantes de les Balears* s'ha convertit en un llibre clàssic que, després de quatre dècades i mitja, conserva tot el seu valor. Ara en surt l'onzena edició amb la valuosa aportació de Guillem Alomar, especialista en Botànica, que s'ha encarregat de revisar-la i actualitzar-la de manera completa amb els nombrosos canvis que hi ha hagut en la terminologia i taxonomia de les plantes des de l'edició anterior.

L'abril del 2009, el Jardí Botànic de Sóller va retre homenatge a Bonner i la seva obra. Fou una forma de reconèixer el gran mèrit d'aquest mallorquí nascut als Estats Units a l'hora de divulgar la diversitat botànica de les Illes Balears. Dotze anys després d'aquell acte, el Jardí Botànic de Sóller tornarà a acollir una nova activitat entorn a aquest clàssic editorial: una presentació amb un itinerari pel Jardí Botànic tot seguint les plantes recollides al llibre i que tindrà lloc el dissabte 24 d'abril amb Guillem Alomar i Aina Bonner. Una demostració immillorable del pes i l'interès que té *Plantes de les Balears* quatre dècades i mitja després d'haver vist la llum.

Moll nova editorial

ENTREVISTA A ANTHONY BONNER

Pere Antoni Pons abril 2016

Anthony Bonner (Nova York, 1928) és un dels grans especialistes en la figura i l'obra de Ramon Llull. Instal·lat a Mallorca des dels anys cinquanta del segle passat, Bonner ha dedicat moltes hores i moltes energies a treballar sobre Llull. L'ha traduït a l'anglès -en destaquen els dos volums de *Selected Works of Ramon Llull*, que va publicar l'editorial de la Universitat de Princeton el 1985-, ha tengut cura de l'edició d'algunes de les obres lul·lianes més rellevants -com el *Llibre del gentil* e dels tres savisi ha preparat guies introductòries en el complex univers lul·lià -com *The Art and Logic of Ramon Llull*. A

User's Guide, del 2007.

Amb tot, la vida d'Anthony Bonner presenta un interès que va molt més enllà de la seva rigorosa i obstinada passió lul·liana. Dels seus orígens familiars, de la seva atzarosa trajectòria vocacional i professional, del seu paper en la creació del GOB i de moltes altres qüestions, en parlarem llargament un horabaixa del passat mes de desembre al seu pis del barri de Santa Catalina, de Palma. Tot i els seus 88 anys, Bonner encara està en plena forma: energètic, lúcid, bonhomí -riu amb facilitat i amb franquesa- i, naturalment, amb la passió per Llull encara intacta.

Vàreu néixer a Nova York el 1928. D'on venien els vostres avantpassats? Com eren ètnicament, per dir-ho en terminologia americana?

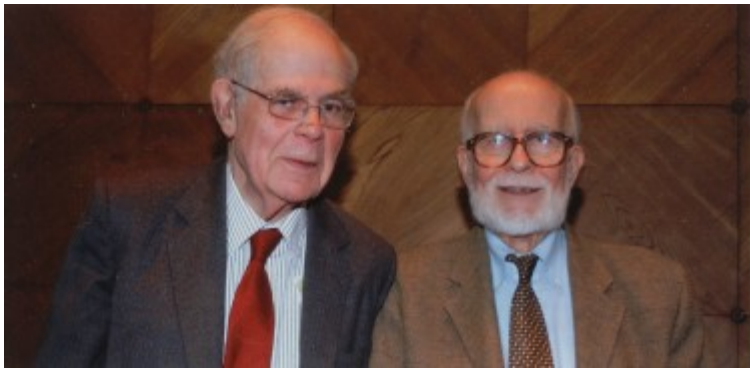
Mon pare era un WASP, que en diuen: un blanc anglosaxó protestant. I mumare era una suïssa que va arribar als EUA quan tenia set anys. El seu pare era un industrial suís, fabricant de seda, que, per raons comercials, es va instal·lar als Estats Units. I s'hi va quedar. Curiosament, tenc molt més controlada la part suïssa de la família que l'americana. El llinatge Bonner no és gaire freqüent, però creim que varen ser una gent que varen arribar dels Midlands, Anglaterra, devers el segle XVIII. Però el meu pare ja va néixer a Brooklyn.

Pel que tenc entès, té una història força particular, el vostre pare. Era un home talents i, a més, de talents diversos.

Sí, va començar com a tenor d'òpera. Va fer una audició amb en Caruso, que va dir que tenia talent però que havia d'estudiar més. El meu pare va anar a estudiar a Milà i va rebre un contracte del Teatre de l'Scala, però just aleshores va esclatar la Primera Guerra Mundial i tot va quedar en no res. Mai no va arribar a cantar en públic. Més tard va entrar al negoci familiar del seu sogre, del qual va arribar a ser-ne vicepresident. Gràcies a mon pare, aquella seda, d'alta qualitat, va arribar a ser molt coneguda durant els anys vint. Si mires Stehli Silks a Internet, veuràs que hi ha tota una sèrie de dissenys que ara es conserven al Metropolitan Museum de Nova York. Són dissenys bastant espectaculars. El que passa és que després es va barallar amb el sogre -el sogre era molt conservador en termes de negoci, mentre que ell era més atrevit- i va trencar amb tot, i va passar quatre anys a Europa amb la família. En partir cap a Europa, jo tenia dos anys, i en tornar als Estats Units, en tenia sis. Vàrem estar a França i Anglaterra. A França, a Vaucresson, als afores de París, i a Anglaterra vàrem llogar una casa a Somerset, i, després, vàrem viure a Londres

Quin impacte va tenir el crac del 29 en l'empresa del vostre padrí?

No en va tenir gaire. Mon pare va perdre alguns diners d'inversions, això sí. El que va fer fallir l'empresa va ser la Segona Guerra Mundial. Durant la guerra, es varen especialitzar a fabricar paracaigudes, però, en acabar-se la guerra, amb l'avi ja mort, el meu oncle era qui s'encarregava de dirigir l'empresa, i, si bé era un home la mar de simpàtic, no servia per al negoci. I bé, aquella era una empresa gran, i ell no va saber reconvertir-la i readaptar-la als nous temps. En temps de guerra, l'empresa havia funcionat tota sola, però després...

La Càtedra Ramon Llull de la UIB ret homenatge als lul·listes Jocelyn N. Hillgarth i Anthony Bonner

És clar, després de la guerra l'economia americana es va reorganitzar i va viure un boom extraordinari de prosperitat, i alguns negocis degueren començar i d'altres degueren anar quedant enrere fins a desaparèixer...

Sí, sí. Perquè l'empresa es readaptés, calia algú amb empena al capdavant, i el meu oncle no era un home amb empena.

Si el vostre pare va poder estudiar cant a Milà és perquè

devia ser d'una família amb possibles.

Sí, sí. El seu pare tenia una petita banca a Brooklyn.

Podem dir que eren de l'alta burgesia novaïorquesa, per tant. Teniu records de quan teníeu entre dos i sis anys i vivíeu a Europa?

Molt esporàdics. Com que vaig tenir una cuidadora -una nurse- francesa, el meu primer idioma va ser el francès. Quan vaig anar a viure a Londres, l'anglès que parlava, al principi, era amb accent afrancesat.

De petit, en tornar d'Europa, vàreu viure a Nova York?

No, jo mai no he viscut a Nova York. Vàrem viure a Long Island. I després mon pare va comprar una casa a un poble que es diu Rye, a la costa de New Hampshire. Era un poble petit. Quan vàrem arribar amb la meva dona a Puigpunyent el 1963, el primer que vaig pensar és que era més gran que Rye. Puigpunyent també tenia els mateixos avantatges i desavantatges, per exemple l'aïllament i la manca d'aigua corrent.

Quan els EUA entraren a la Segona Guerra Mundial, el 1941, després de l'atac dels japonesos contra Pearl Harbor, tant el vostre pare com alguns dels vostres germans es degueren haver de mobilitzar, o no?

Sí, es varen haver de mobilitzar tots menys jo, que era el caganius. Mon pare, que ja havia lluitat en la Primera Guerra Mundial, va tenir una desk job, una feina administrativa. El meu germà major va ser pilot planador i va participar en la invasió d'Holanda. El meu germà segon, que era biòleg, es va quedar als Estats Units fent experiments als laboratoris de les Forces Aèries. El tercer va ser conductor d'ambulàncies i va ser ferit a Tunísia. Anys més tard, el tercer germà va arribar a treballar per a la CIA, no sé ben bé de què, perquè no li ho vaig demanar mai.

Tots retornaren més o menys sans i estalvis, en tot cas.

Sí. El tercer germà va ser l'únic ferit. Estava dins una trinxera, va caure-hi un obús i va quedar ferit: durant anys va tenir bocins de metralla dins el cos.

Quin record teniu de la Segona Guerra Mundial, essent un nin als EUA i tenint el pare i els germans mobilitzats?

No ho sé. Mumare sempre tenia por de perdre'n algun, i jo la compartia, aquella por. Era adolescent, estava internat a una escola i sobretot pensava que també hauria de ser a la guerra, si els altres hi eren, encara que la idea tampoc no em feia molta gràcia. A la fi, vaig poder fer el servei militar just després de la guerra.

Vos n'escapàreu pels pèls. La guerra dura un any més i vos mobilitzen.

Poc després d'acabar el servei militar, ja va començar la guerra de Corea. Me'n vaig poder sortir sense rebre ni pegar cap tir, d'aquelles dues guerres.

A la magnífica entrevista que vos va fer Josep M. Espinàs per al programa de televisió Identitats, deis que vàreu fer de paracaigudista per covardia.

Sí. En entrar al servei militar, un oficial va demanar voluntaris per tirar-nos en paracaigudes. L'al·lot que tenia al costat em va dir que seria un covard si no m'hi tirava i em vaig oferir. Només tenia denou anys i ser covard em feia més por que tirar-me de mil metres d'altura.

Era una família religiosa, la vostra?

No. A pesar de l'ambient d'alta burgesia, era una família bastant liberal. Sempre havien votat el Partit Demòcrata, i el meu pare era molt amic del grup de periodistes que varen fundar la revista New Yorker. Formava part del grup de la coneguda com a Taula rodona de l'hotel Algonquin.

Ostres, si l'Algonquin és un dels indrets mítics del periodisme nord-americà modern!

Per això de petit jo vaig estar unes quantes vegades amb Harpo Marx, que en formava part, també.

Rye, a la costa de New Hampshire

A quin tipus d'escola anàveu?

El primer any vaig anar a l'escola pública de Rye, que era com la de Puigpunyent. I l'any següent, als set anys, vaig anar a un internat a prop de Boston. Era el que feien les famílies bones d'aquell temps. Veia la família un cop cada molts mesos. A l'institut, vaig anar a un altre internat, a Exeter.

Quin record en teniu, dels internats? Eren sever, els professors eren bons?

No era sever, no. No en tenc mals records. Era un lloc bastant agradable. Aquí hi havia els seminaris, i la disciplina era molt dura. Allà, no: les bones famílies duïen els fills a internats i s'hi passaven set anys. Si tothom ho fa, si és normal, no et sembla dur.

Era exigent intel·lectualment?, hi apreníeu coses?

L'institut d'Exeter era d'una excel·lència bastant notable. En les assignatures de música o d'història, record que vaig tenir professors excepcionals.

Harvard 1945

Molts alumnes d'Exeter acabaven a Harvard, després?

Sí. O, si no, a Yale.

Ja. Les universitats d'elit de l'Ivy League. Quina vocació teníeu, en aquells anys? La música?

Sí. Però tampoc ho veia molt clar. La música era una afició molt intensa, però no tenia clar el que volia fer a la vida. Tocava el saxo, el clarinet i, més endavant, el piano, tot molt relacionat amb el jazz, fins que, a Harvard, vaig començar a fer música clàssica. També llegia bastant. I de cine, pel fet de no viure en una ciutat, vaig veure poques pel·lícules. La meva dona, que és de Nova York i hi va viure durant anys, va veure molt més cine que jo, de petita i de jove.

Com era el Harvard de la immediata postguerra?

Vaig entrar-hi l'any 1945. I era una mescla de tot. Hi havia gent amb moltes pretensions socials, però també gent molt d'esquerres. L'alumne que tenia el dormitori al costat del meu tenia les parets decorades amb pòsters de Lenin, Marx... I no xocava.

Entre els alumnes, es parlava de llibres, de política, de música?

Sí. Per a mi, va haver-hi dues èpoques molt diferenciades a Harvard. Com que vaig fer el servei militar entre el 46 i el 47, vaig haver d'interrompre la carrera. Jo havia tengut la joventut d'un pijo i, al servei de paracaigudistes, vaig descobrir tot un món que desconeixia: era un món en què les classes socials no existien. Tot d'una vaig veure que si tenies pretensions, allà, estava fet de tu. En aquell ambient, m'hi vaig sentir molt bé. Em vaig entendre perfectament amb tothom. I, en tornar a Harvard, vaig veure aquella gent que anava a festes amb esmòquing i tot això, i vaig quedar..., buf... Vaig entrar a un club d'on era membre i que abans del servei militar solia freqüentar i hi vaig veure els mateixos al·lots d'un any enrere parlant de les mateixes al·lotes... Me'n vaig anar i no hi vaig tornar mai més. A partir d'aleshores, la meva vida va ser molt més rica: tocava jazz, em feia amb gent de tot tipus...

Sortir de la bombolla *pija* vos va fer canviar ideològicament?

Va ser com sortir d'una bombolla, sí. I, una vegada defora, m'ho mirava tot amb molt d'interès, però no tenia consciència política. La meva família sempre havia estat demòcrata, per tant no hi havia un gir en aquest sentit. Va haver-hi un gir en termes de llibertat. Conèixer una persona i no pensar d'on procedeix, socialment, sinó només si és intel·ligent, divertit, bona persona o el que sigui.

En conclusió, l'experiència de l'exèrcit va ser molt positiva.

Extraordinàriament!

Després de quatre anys a Harvard, vàreu anar a París.

Sí, a estudiar música al Conservatori. Va ser quan vaig conèixer la meva dona, que estudiava a la Sorbona. Vaig estudiar amb Nadia Boulanger. Volia ser compositor, però no pensava gaire en el futur.

Com era aquell París?

Era un París que ja no existeix, perquè avui dia París és com una maqueta de cine. Aleshores havia canviat molt poc respecte dels famosos anys vint i 30. Vàrem viure la vida clàssica d'estudiants: cafès, restaurants baratíssims -amb menjar

molt dolent-, concerts... Dels estudiants de la Boulanger, la meitat eren francesos i la meitat érem americans. Després d'un any estudiant amb ella, vaig buscar feina per poder quedar a la ciutat. En aquell París, i com que ja s'estava desenvolupant el Pla Marshall, les tasques més baixes relacionades amb el Pla les fèiem els que havíem estat estudiants. Nosaltres, la meua dona i jo, i també uns quants amics, vam fer tasques d'aquelles. Va ser molt divertit. Encara que també va haver-hi complicacions. Per exemple, aquells anys també van ser els del maccarthisme als Estats Units; va ser una època en què, amb l'excusa de l'anticomunisme, es va arribar a unes cotes molt altes de repressió i de puritanisme. Com que la meua dona i jo no estàvem casats, no podíem viure junts, a París, si volíem que el govern dels EUA ens donàs qualque feina relacionada amb el Pla Marshall.

Nadia Boulanger

És fort, això, perquè vol dir que la repressió fins i tot s'estenia més enllà de les fronteres dels EUA.

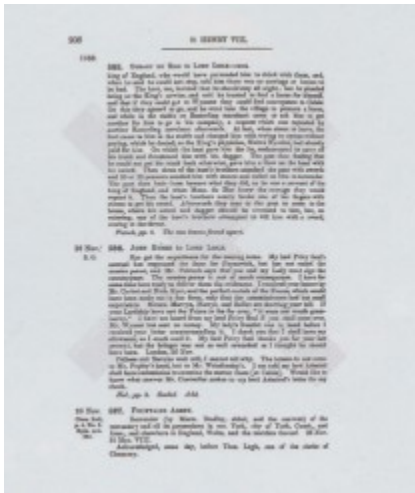
Hi havia una amenaça de por molt forta, sí. I, com que necessitàvem fer feina, havíem d'anar alerta. Sense deixar el pis que compartia amb la meua dona, vaig llogar una habitació per tocar-hi el piano i vaig dir a la senyora llogatera que si passava qualcú per allà i li demanava si jo dormia en aquell pis, idò que digués que sí. Li vaig donar un bitllet. Al cap d'unes setmanes em va dir que, efectivament, hi havia anat un detectiu preguntant per mi i pel que hi feia.

Quin tipus de feines fèieu?

La meua dona va fer de secretària i jo de missatger. Arribava un telegrama i jo el duia a l'ambaixador o al delegat d'agricultura o a qui fos. Al centre de missatges, tots érem estudiants. Era molta feina durant mitja hora i després podies fer el que fos.

Degué ser més o menys quan vós éreu a París que el vostre pare, Paul Hyde Bonner, va emprendre seriosament una carrera d'escriptor.

Anys enrere, mentre vivíem a Londres, havia enviat col·laboracions a la New Yorker, hi tenia una secció que es deia "Letters from London". A partir dels anys cinquanta, va començar a escriure literatura, novel·les, totes exitoses. Varen sortir a les llistes de best-sellers, i ell va arribar a ser molt conegut.

"Letters from London", Paul Hyde Bonner

Hauria estat interessant traduir-ho al català, o no?

Són molt de l'època. Els dolents eren molt dolents, i eren comunistes. El meu pare va quedar, ideològicament, en aquella època. Són molt maniquees. Al meu pare, ja acabada la guerra, gràcies a la feina que havia fet dins l'exèrcit, li van donar l'encàrrec de distribuir tot el material de guerra per la península Itàlica. Hi havia camions, motors, i ell va estar en contacte amb molta gent. Després va entrar en tasques administratives dins l'ambaixada americana de Roma. La seva primera novel·la estava precisament ambientada en aquell món.

La primera vegada que vàreu venir a Mallorca va ser el 1954. Com va ser que la vàreu descobrir? Va ser a través d'un amic, em sembla, que era pintor. Qui era?

No me'n record del seu nom. Era un pintor com de pel·lícula de Woody Allen. Tenia un discurs molt muntat, deia que era molt avantguardista i que els seus quadres anaven cinquanta anys avançats a la història de l'art... Res. Eren quadres guapos, que

quedarien bé en qualsevol saló de casa de Nova York... Jo i el meu amic, l'escriptor Harry Matthews, vàrem dir a París que volíem anar a un lloc barat. I ell ens va parlar de Mallorca. Nosaltres érem francòfils i no en teníem ni idea, de Mallorca ni d'Espanya. Això d'Espanya era terra de torero -Bizet i res pus- per a nosaltres. L'amic pintor ens va donar una imatge com si Mallorca fos Tahití. Quan vàrem arribar, és clar, jo vaig quedar una mica decebut. Això d'aquí no s'assemblava gens a Tahití. Fins que un dia vàrem anar a Peguera i vaig nedar fins bastant endins de la mar, i aleshores em vaig girar i vaig veure, lluny, una petita platja plena de palmeres. «Ah, això sí que s'assembla a Tahití», vaig pensar. Vaig anar-hi nedant i quan hi vaig arribar vaig veure que les palmeres eren de paper maixé: era que estaven rodant una pel·lícula!

I, a pesar de tot, Mallorca vos va arribar a atrapar.

Mira tu si ens va atrapar; havíem de quedar-hi sis mesos i ens hi hem passat tota la vida!

Què vos va enamorar de Mallorca? Què vos va fer pensar que podria ser ca vostra?

Aquella Mallorca era molt àrida, no era fàcil viure-hi... Això és mal de saber i fa de mal explicar. Em vaig trobar bé no sé per què. A Mallorca, com pertot, hi ha gent simpàtica i antipàtica, gent intel·ligent i gent estúpida, però m'hi sent com a casa. En canvi, vaig a Madrid, on hi ha la mateixa gent simpàtica i intel·ligent que aquí, i m'hi sent bé, però em sent com en un país estranger.

Els primers temps a Mallorca continuàveu amb la vostra carrera musical, no és vera?

Sí. Fa un parell d'anys, a ACA, em varen gravar un disc amb composicions fetes durant els primers temps aquí. Era música dodecafònica. Jo estava molt interessat en la música dels Schoenberg, Webber i Berg, aleshores. Escoltava molta música per Ràdio Europa, també. Va ser per aquells temps quan vaig veure que compondre una peça curta em costava molt, i em molestava, que em costàs tant, perquè jo trobava que compondre havia de ser una feina més fluida i natural. Schubert va escriure unes sis-centes Heder. Els Beatles en varen escriure més de dues-centes, de cançons. A mi em mancava aquesta

fluïdesa. Ja aleshores tenia la sensació que el que feia era correcte, sí, i que no hi havia motiu per avergonyir-se'n, però que tampoc no era suficientment bo per esperar que mil persones em vinguessin a escoltar.

Com si vos faltàs aquella espurna de talent especial que singularitza l'obra d'art, que la fa anar més enllà del simple exercici d'estil executat amb correcció...

Sí. I jo trob que l'obra d'art, si no té res d'especial per dir, és un poc una pèrdua de temps.

A partir de quan veiéreu que la passió per la música deixava pas al que, fins aleshores, havia estat només un hobby, la filologia romànica?

Al final d'aquells quatre anys, entre el 1954 i el 1958, vaig veure que no anava enlloc, musicalment. Haviem vingut a Mallorca tres matrimonis. Un d'ells va tornar abans que nosaltres a Nova York, i l'home, Lowell Bair, va començar a fer feina de traductor. Va fer devers noranta traduccions al llarg de la vida. Jo vaig mostrar un cert interès per la feina de traductor -podia ser una bona manera de guanyar-me la vida-, i ell em va dir que si tornava a Nova York podria presentar-me alguna gent del món editorial. Era un home molt sistemàtic, en Lowell Bair; havia arribat a Nova York sense conèixer ningú, però va agafar la guia de telèfons i va contactar amb cases editorials per ordre alfabètic, fins que va arribar a Bantam, i va ser allà on jo vaig començar a treballar, també.

Traduíeu del francès, és clar. Què traduïeu?

Hi havia una secció de Bantam que s'anomenava Bantam Clàssics, i va ser per allà que vaig traduir obres medievals, perquè des de sempre m'havien interessat molt tant la història com la literatura medievals. El primer autor que vaig traduir va ser François Villon.

No és un mal inici, però no degué ser senzill.

Té vostè molta raó, té vostè molta raó! Un crític em va retreure que havia consultat tots els llibres sobre Villon, sí, però que no coneixia els articles apareguts en revistes especialitzades. Jo no sabia ni de què m'estava parlant. Articles en revistes especialitzades?!?! Després vaig fer una Antologia dels trobadors, i ja em vaig preparar una mica més.

Com a lector -veig que teniu molts de llibres, a casa-, quins són els vostres autors nordamericans preferits, els que més us han agradat al llarg de la vida?

Mmm... Mai no m'ho havia plantejat. Vaig llegir molt Richard Brautigan, per exemple, durant un temps.

També en Kurt Vonnegut, que em va encantar. I en Pynchon, que té novel·les fantàstiques i d'altres que no ho són tant; ara, quan Pynchon és bo, és molt bo.

Podríem trobar connexions entre Pynchon i Lluï, segurament. I dels autors mallorquins, quins autors i obres vos han agradat més?

A veure... El problema de la meua vida és que, des que em vaig ficar a l'Edat Mitjana, cada vegada he anat llegint menys novel·les. De catalans, vaig llegir -i traduir- l'Espinàs, per exemple, i em va agradar bastant. Ara estic llegint Eduardo Mendoza, que m'agrada molt

Per a un nord-americà que s'havia fet en el Nova York més lliure i sofisticat i que després va passar per París, aquella Mallorca dura i àrida devia causar-li una impressió forta i desagradable, o no? Notàveu el franquisme?

En realitat, a partir dels tres anys, jo no vaig viure pus a Nova York. Vaig passar la meua joventut al poble de Rye, que tenia semblances amb Puigpunyent, com t'he dit, per tant aquella Mallorca no em va venir de nou. A més, l'Espanya del 1954 no era terrible per a un estranger. Ara tenim una visió completament negativa d'aquella Espanya, però aleshores el que pensàvem els estrangers com jo era que Espanya havia aconseguit sortir amb molta dignitat d'una situació desastrosa com havia estat la Guerra Civil, i que la gent s'arreglava pel seu compte, feia bromes, anava tirant... Els mallorquins no eren gent amargada, ni estaven sempre tristos. Eren gent que se sabien arreglar. És un fet que sempre m'ha fet reflexionar molt sobre la relació que hi ha (o no) entre la riquesa i la felicitat. És clar que també hi havia coses dolentes: la majoria de joves estaven obligats a haver de fer una feina determinada i a seguir el camí dels pares, sense poder triar.

Vos relacionàveu molt amb les colònies d'artistes estrangers que hi havia a la Mallorca de l'època?

Mai no m'han agradat gaire les colònies. M'hi vaig relacionar, els coneixia, però com que estaven, aquelles colònies, molt concentrades per devers Deià, no va ser una relació estreta. Les colònies són un món molt tancat, en què tothom coneix la roba bruta de tothom. A Sant Agustí, on visquérem els primers quatre anys a Mallorca, em vaig fer molt amb molts dels estrangers que vivien a El Terreno. Era una colònia bastant alcoholitzada. N'hi havia un que fins i tot havia fet un estudi econòmic sobre la relació entre el preu de begudes alcohòliques i els salaris, i en primer lloc li havia sortit una illa anomenada Mallorca! Hi havia pensionistes; també les ovelles negres de bones famílies britàniques que se'ls havien tret de damunt perquè no causassin escàndols a Anglaterra. Eren gent molt divertida.

Recapitulem. A Mallorca, vàreu passar-hi una primera època entre el 1954 i el 1958, que passàreu a Sant Agustí, després anàreu un any i mig als Estats Units per mirar d'aclarir el vostre futur professional dins el món de l'edició i, finalment, el 1959, ja tornàreu a Mallorca per instal·lar-vos-hi de manera definitiva.

Durant aquell temps, també vaig fer de crític musical per al Herald Tribune, però érem dotze crítics i jo era el darrer de tots. L'any i mig que passàrem a Nova York, vam viure a Brooklyn Heights, un lloc on vivia molta gent que treballava en el món de la publicitat però que al mateix temps somiava d'escriure la novel·la que feia anys que somiava escriure o pintar els quadres que feia anys que somiava pintar per ser artista... En aquell ambient, jo hi vaig encaixar molt bé. Però quan vaig veure que ja podia tornar a Mallorca perquè des d'aquí podria anar tenint encàrrecs per traduir, i vaig comunicar-ho als amics de Brooklyn Heights, ells s'ho varen prendre com una traïció. La seva vida consistia a viure la possibilitat -només la possibilitat- de qualche dia emprendre les carreres d'artista que somiaven, i el fet que jo deixàs els Estats Units per venir aquí a fer de traductor, els posava en evidència, demostrava que ells en realitat mai no farien la novel·la o els quadres que deien que volien fer, perquè no volien renunciar a la vida que duïen. En tornar de Nova York, vàrem viure quatre anys just al costat d'on ara hi ha la Fundació Miró, a la carretera que puja cap a Gènova.

Anthony Bonner, especialista en Llull, presenta el llibre Vida de mestre Ramon en el marc de l'Aplec de la Fundació Balearia

Va ser aleshores que establireu els primers contactes amb el món cultural de Mallorca? Amb qui?

Ja va ser quan vaig tornar definitivament, sí. Jo començava a parlar català i vaig veure que, per al llibre que preparava sobre els trobadors, m'aniria bé l'ajuda de Don Francesc de Borja Moll. El vaig conèixer, i va ser molt simpàtic amb mi.

Com vàreu aprendre el català?

Parlant amb els mallorquins. A Palma, la reacció de la gent quan sentien un estranger com jo parlant en català era com d'estupor; a Puigpunyent, en canvi, la

gent reaccionava alleujada, perquè no havien de fer l'esforç d'expressar-se en castellà, cosa que feien malament i els incomodava. Mai vaig parlar en castellà amb ningú del poble. Era com un mallorquí més. A la casa de Puigpunyent, vàrem fer-hi reformes, i amb els picapedrers, els llanterners i tothom qui va fer-hi feina, parlava en mallorquí, en català. Si em demanes termes de construcció en anglès, no els sé; sí que els sé en mallorquí, en canvi.

Com veis els canvis econòmics, socials, demogràfics i polítics soferts per Mallorca en els darrers seixanta anys?

Han estat uns canvis brutals, i no ho dic en sentit negatiu. Quan vaig arribar a Puigpunyent, em vaig trobar un poble que, socialment i estructuralment, era com el meu poble de New Hampshire dels anys trenta; en canvi, al cap de quinze anys d'arribarhi, ja hi havia problemes d'aparcament! Quan vaig arribar, només hi havia una persona que tengués cotxe al poble. Era l'amo del bar principal. Com que va ser ell qui em va dur amunt i avall del poble per mostrarme les diferents cases que hi havia per comprar, vaig veure que el bon home tenia la necessitat de justificar el perquè de tenir un cotxe, com si fos un luxe inexcusable, i això que el cotxe era un 600! Al cap de deu anys, però, tothom tenia cotxe, i aigua corrent, i... Va ser un canvi brutal. Vàrem deixar Puigpunyent el 1993 per venir a Palma, i aleshores tampoc no havia canviat tant, la ciutat. Un dona molt pija, quan li vàrem dir que ens instal·laríem a Santa Catalina, ens va dir: «Aaah, es un barrio de pescadores».

Tot i que vos hagueu convertit en mallorquí, mai no heu deixat de ser nord-americà. Ha estat senzill ser nord-americà a Espanya, o hi ha hagut moments prou complicats?

Durant els quatre anys a París, sempre havia de justificar el fet de ser americà, perquè érem un poc els dolents de la pel·lícula, allà. Aquí, una vegada vaig haver-me instal·lat a Puigpunyent, tot d'una vaig veure que era igual d'on venies o d'on eres. El que era important era ser bona persona o mala persona. Per tant, mai no vaig sentir la necessitat de justificar o explicar res.

El 1976 vàreu publicar el llibre Plantes de les Illes Balears, sorgit de la vostra passió d'excursionista. El llibre deu estar vinculat al fet que vàreu ser un dels fundadors del GOB.

El principal impulsor del GOB va ser en Joan Mayol, i ell tenia la idea de fer un llibre conjunt sobre la natura de les Illes Balears: ell escriuria sobre la fauna, jo sobre la flora, un altre sobre els insectes... Però vàrem veure que això tardaria anys a realitzar-se i a la fi vàrem decidir fer els llibres per separat.

El fet de presidir el GOB entre el 1980 i el 1997 degué ficar-vos en moltes de les lluites ecologistes de l'època.

Sí, però no puc agafar molt de crèdit per això. Jo ja era el major de tots ells i em van proposar amb la idea que fos un president més aviat decoratiu. A la trinxera, hi eren ells, no jo. El mèrit és deis que estaven a la trinxera.

Creis que el GOB ha guanyat la batalla, o l'ha perduda?

És que el GOB lluita en una batalla que mai no es pot guanyar del tot: per molts de forats que tapis, sempre hi haurà un altre forat per on entrarà aigua i que amenaçarà d'enfonsar el vaixell. Ara bé, jo crec que el GOB ha estat el grup ecologista més eficaç d'Espanya. Ha impedit moltes, moltes barbaritats urbanístiques. És David contra Goliat. Més ben dit: és David contra molts de Goliats. El GOB també ha fet molta feina per sensibilitzar la gent

Seguiu l'actualitat?

Sí. I trob molt trista aquesta situació de crisi en què ens trobem, i que s'allarga i no pareix que hagi d'acabar. També trob molt trista la situació catalana.

En quin sentit?

Jo som molt antinacionalista. Tant m'és si el nacionalisme ve de Barcelona o de Madrid o de Washington o de París.

Voleu dir que no vos sembla positiu el moviment independentista?

De cap manera.

I aquesta idea que l'Estat espanyol ha donat molt de garrot a Catalunya i els catalans han vist que només els sortirà a compte independitzar-se?

Sí, sí. D'acord. Però a la fi és un nacionalisme contra un altre, i un és tan estúpid com l'altre.

Un independentista vos diria que un dels dos nacionalismes és més poderós i ha fotut -i fot molt més garrot que l'altre.

Sí, però és que aquest ha estat sempre el cas. Des del principi del segle XX, el catalanisme ha volgut tenir un paper dins l'Estat espanyol, i això ha estat intel·ligent, i n'ha tret molt de profit.

Quins diaris llegiu normalment?

El Diario de Mallorca i El País.

Passem a l'actualitat nord-americana. Quina opinió vos mereixen els vuit anys de presidència de Barack Obama?

Jo som un gran admirador de n'Obama, però ha hagut de governar contra una dreta obstaculitzadora terrible. Obama té dues coses que la dreta americana no suporta: és negre i ha anat a una universitat de l'Ivy League. A la política americana, de vegades surt més a compte ser beneït com Donald Trump que ser intel·ligent com Obama. Per a la dreta, Obama no és l'opositor ni l'adversari. És l'enemic. L'odien. Ara, ha estat molt important per als EUA tenir un president negre.

Seria igual d'important que el pròxim president fos una dona, la Hillary, o ja no és el mateix?

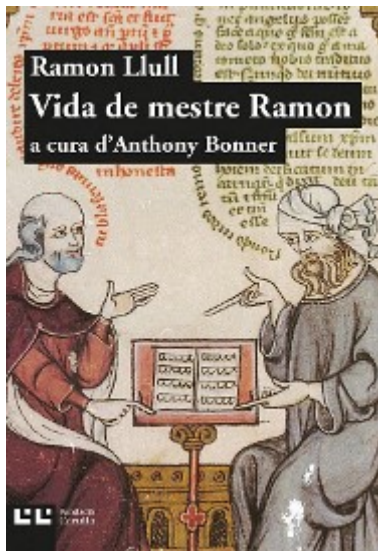
No ho sé. El que compta, ara, és que s'elegeixi la persona més competent. Com que, per peresa burocràtica, jo continuu sent ciutadà nord-americà, puc votar a les eleccions d'allà. Vot sempre, per correu. I la Hillary em pareix una bona candidata

Molt bé, començam amb en Llull?

Sí, millor.

Com vàreu conèixer l'obra i la figura d'en Llull?

No record què és el primer que vaig llegir d'ell, però va haver-hi una conjunció entre el meu interès per l'Edat Mitjana i el meu interès pel català, que va desembocar en Llull. En principi, Llull només em semblava una figura curiosa, i el vaig proposar a un editor de Princeton University Press perquè pensava que podia ser interessant i una cosa nova. L'editor em va dir que li fes una proposta, li vaig donar una llista d'obres que ell va fer circular entre un grup d'experts i a la fi consensuàrem la tria final. Moltes de les obres que havia proposat de traduir encara no les havia llegit, només les havia mirat per damunt, o n'havia llegit alguns passatges.

Com aprenguéreu el català medieval? Es molt diferent el català mallorquí dels obrers que vos feien reformes a la casa que el català antic de Llull...

Sí, però jo havia traduït de l'occità els trobadors. També tenia els coneixements de francès, que m'anaren bé...

Va ser mentre preparàveu aquella primera traducció que va començar la fascinació per Llull?

No, al principi només el trobava interessant. A mi m'agrada molt tresscar camins no fressats. I, aleshores, traduir en Llull em feia sentir com qui va per un camí molt poc transitat. Quan vaig veure que les diferents facetes de Llull estaven connectades, em va interessar mostrar aquelles connexions. Encara que, quan jo vaig començar a fer feina en Llull, a mitjan anys setanta, més o menys, ja hi havia molta de bibliografia sobre la vida i l'obra del personatge. Hi havia les obres dels germans Carreras Artau, del Pare Batllori, i també de tres anglesos, Francis Yates, J. N. Hillgarth -un historiador medieval molt important, fill del cònsol anglès que durant la guerra civil va salvar vides- i Robert Pring-Mill, que havia passat la infantesa a Sóller i va anar a Montisyon. Si mai vols llegir una cosa fantàstica sobre Llull, llegeix El microcosmos lul·lià, de Robert Pring-Mill

Llull és tan mastodòntic que el primer que es deu haver d'aclarir és per on s'hi entra, no?

Sí, i aquest llibre de Pring-Mill és molt útil per entrar-hi.

Per què vos va fascinar Llull? Per com escrivia, per com pensava?

Ell diu que el centre de la seva empresa és aquesta Art que Déu li havia revelat, i el que més em fascinava i em continua fascinant és veure com funciona l'Art i s'interrelaciona amb tots els aspectes de la seva obra: des de les novel·les i els sermons fins a les qüestions de dret, de medicina, de filosofia... Organitzar-ho tot en termes d'una sèrie de funcions bàsiques, que és el que fa l'Art, és únic en l'Edat Mitjana.

De vegades fa la impressió que Llull és tan complex que ni ell mateix acaba d'entendre's, en el sentit que es comporta quasi bé com un poeta visionari, que diu coses impenetrables que potser van carregades de sentit però que costen molt, molt d'entendre...

El que dius no és invàlid, però pensa que els poetes són els que fan connexions que les persones normals no feim. D'aquí la fascinació que generen.

De vegades es parla de la modernitat de Ramon Llull: precursor del diàleg interreligiós, precursor de la informàtica... És un llenguatge que s'usa per elogiar-lo emfàticament o és cert que va ser tot això?

Sí i no. Leibniz, considerat el vertader precursor de la informàtica, va conèixer la combinatòria lul·liana; és el que li va donar la idea de crear un sistema de coneixement que funcionés d'una manera combinatoria. Si bé ell mateix va dir que el seu sistema era totalment diferent, reconeix que va rebre la idea original per una edició de Ramon Llull de 1598, ben coneguda per tots els lul·listes.

I quant al diàleg interreligiós?

Llull va ser la primera persona que va tenir en compte l'altre i que va mirar de parlar-hi. Abans, la gent només tenia en compte els altres perquè els volien convertir de mala manera o eliminar. Un altre aspecte important de Llull és que era un bon escriptor: podia escriure des de textos molt poètics fins a textos d'una lògica impecable, més tota la gamma intermèdia. Era d'una capacitat extraordinària per escriure en tota mena de gèneres i registres.

I per escriure molt. Va fer 265 obres. En van aparèixer de noves?

No. El que sí que continuen aparèixer són manuscrits nous. La setmana passada en van descobrir un per Itàlia.

Procurau estar al dia de tot el que es continua escrivint sobre Llull?

Sí. Però hi ha temes que, si bé són interessants, no m'atreuen. El tema del lul·lisme i de l'antilul·lisme del segle XVIII em semblen baralles de família, que tenen poc a veure amb en Llull.

Què fa que en Llull sigui diferent i singular en el context de l'Edat Mitjana?

L'intent de centralitzar-ho i d'interrelacionar-ho tot en l'Art i a través de l'Art. Això és una construcció que, si bé pren coses d'aquí i d'allà, és purament lul·liana. Un altre aspecte fascinant de Llull és que ho fa tot nou. A l'Edat Mitjana, no estava de moda fer coses noves. Havies de començar sempre per una autoritat precedent. Per això ens trobem que, moltes vegades, els textos més originals de l'Edat Mitjana són comentaris sobre Aristòtil, la Bíblia o Sant Agustí. Llull, en canvi, mai no cita una autoritat, ho construeix tot nou, aspira que l'autoritat sigui l'Art. Això era molt nou! Per això molts no sabien com se l'havien de prendre. Llull també volia involucrar el lector o l'oient. Al Fèlix o Llibre de les meravelles, el personatge va per la vida recollint exemples per instruir sobre com s'ha de viure, pensar i amar Déu; al principi del seu viatge, no entén els exemples que troba i un ermità o un filòsof els hi han d'explicar. A la meitat del camí, ja comença a entendre com s'han de fer les coses i

ja no necessita mestres, pot fer-ho ell mateix. I, al final, quan ja és a punt de morir, diu: seria bo que qualcú altre segueixi la meva tasca d'anar pel món cercant exemples per instruir la gent. La implicació és que el lector ha de fer-ho. I la mateixa implicació es deriva d'altres llibres seus, com l'Art demostrativa, el llibre central de l'Art. És a dir, que Llull no volia lectors passius. Ell no deia com són les coses, sinó que donava la manera perquè els lectors veiessin pel seu compte com són. És molt modern, això!

Aquest fomentar que el lector pensàs pel seu compte és una de les raons per les quals va tenir problemes amb la Inquisició?

No. Segur que, a la Inquisició, això no li feia cap gràcia, però Nicolau Eimeric, que va ser l'inquisidor que més va anar contra Llull, es va aixecar perquè hi havia lul·listes a València que propugnaven qüestions teològiques que ell trobava que no eren correctes.

Eren gent un poc marginal dins l'Església, i Eimeric, que era aristòcrata, trobava que a la gent del poble que volia pensar pel seu compte, se li havien de parar els peus. Hi ha un discurs d'ell en què explica que els lul·listes no són gent preparada, no són teòlegs o filòsofs o nobles, sinó gent del carrer i sense gaire formació, i això no li agradava

Una de les vostres grans tasques sobre Llull va ser la traducció a l'anglès de dos volums de Selected Works que va publicar la Universitat de Princeton. La vàreu fer, aquella traducció, gràcies a una beca Guggenheim i a una ajuda del Govern Federal, no és vera?

Sí, eren dues beques que em varen permetre viure quatre anys. Eren bones beques.

Col·locar una traducció de Ramon Llull per una beca Guggenheim va ser complicat?

Quan estava a punt de firmar el contracte amb Princeton, em van dir que podrien pagar-me molt poc. Jo els vaig dir que no podia ser, que la meva família tenia el costum de menjar i que jo necessitava doblers; ells em varen dir que, si feia una sol·licitud per a la beca Guggenheim i deia que m'ho publicaria Princeton, segur que me la donarien. L'aval de Princeton, per tant, va ser determinant.

El fet que no tinguéssiu una formació filològica clàssica, acadèmica, ha fet que des de certs sectors de l'acadèmia vos posassin problemes o vos mirassin amb mals ulls?

Supòs que qualcú ha pensat "què hi fa, aquest, per aquí?" Però no, en general m'han tractat molt bé. El 1994 vaig rebre el doctor Honoris Causa de la Universitat de Freiburg i l'any següent un altre de la Universitat de Barcelona, així que no em puc queixar.

Sou una persona religiosa?

No ho som, no

No tenir una convicció religiosa és un desavantatge o un avantatge a l'hora d'estudiar Llull?

Jo sempre he dit que em passa com a Borges. Ell deia que els argentins eren creients però no els interessava la religió, i que en canvi ell no era creient però la religió el fascinava. Em passa el mateix. Una vegada vaig contar aquesta anècdota a un amic jesuïta. Es va posar a riure i va dir: «Ah, com jo!». Jo tenc molts amics franciscans, però els aspectes rituals de la religió no m'interessen; en canvi, sí que m'interessen la part històrica, espiritual i social de la religió.

Si Llull veiés l'interès que susciten la seva obra i la seva figura, segur que li faria gràcia, però en canvi no n'hi faria gens veure que l'interès que suscita és per unes raons que són absolutament desviades del seu propòsit.

És cert, però això ja va començar al Renaixement. Des d'aleshores, Llull ha estat llegit i estudiat d'una manera com a ell no li hauria agradat. Se l'ha estudiat com si l'Art fos un sistema de coneixement, però deslligat de si servia o no per persuadir la gent de la veritat catòlica. S'ha quedat en un pla completament abstracte, quan l'únic objectiu de Llull era convertir els altres. La Vida Coetània esta escrit per persuadir la gent que l'Art és un do diví, i per això pot ser un argument d'autoritat. Però, com dic, això ha estat deixat de banda des del Renaixement.

L'obra i el pensament de Llull han tengut molta influència en filòsofs, teòlegs i pensadors al llarg d'aquests set-cents anys?

El corrent místic i religiós ha tengut més impacte a Espanya que no a fora: no és només que hi hagi hagut més llibres publicats, és que va ser important en la cort del rei Felip II, per exemple. L'arquitecte d'El Escorial era lul·lista.

Un dels aspectes més importants de Llull és el seu paper com a creador del català com a llengua literària, no és cert? Això només és important per als que som catalanoparlants, o quan se l'estudia i se l'explica en una universitat alemanya, per exemple, també se n'emfatitza el fet d'haver usat una llengua vulgar per escriure sobre temes que aleshores només es tractaven en llatí?

Sí que se sap, i se li valora. No és un valor només per als mallorquins i per als catalans. És clar, el Llull llatí ha tengut més impacte a l'exterior perquè els que estudien filosofia i teologia manegen el llatí i en canvi no solen manejar el català.

Creis que seria important que Llull fos canonitzat, o és una qüestió que, a la seva obra, ni li va ni li ve?

No essent catòlic i no essent una persona religiosa, m'estim més no parlar-ne, del tema. Si ho volen fer, em pareix molt bé, però m'és igual. Ara, respect molt aquells que ho consideren important; alguns amics meus han fet molta de feina perquè un dia sigui canonitzat.

Amb motiu de la defunció d'Anthony Bonner hem confeccionat aquest document amb l'article de Damià Vicens i Guillem X. Pons publicat per la Societat d'Història Natural de Balears, la nota a la web del Centre de Documentació Ramon Llull sobre el seu llegat, una nota de la Universitat de les Illes Balears sobre el guardó rebut, una altra nota de l'editorial sobre una nova edició de "Plantes de les Balears" i, finalment, una extensa entrevista de Pere Antoni Pons a aquest especialista en Ramon Llull, publicada a la revista Lluc l'abril del 2016.